

УДК [338.2.012.2:330.342.146](477)"20"

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/175-21>**Замроз М. В.**кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7396-8296>**Zamroz Maryana**

Ivan Franko National University of Lviv

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Пріоритетним напрямом сучасної соціальної політики кожної держави повинен стати соціальний розвиток. Незважаючи на позитивні зрушення в економічній сфері багатьох національних економік, усе частіше з'являються соціальні проблеми, що впливають на рівень та якість життя людей, а також на рівномірний розподіл доходів серед населення. Ключовим показником, який допоможе адекватно оцінити рівень соціального розвитку країни, є індекс соціального розвитку. Індекс допомагає урядам країн у питаннях щодо основних напрямів соціальної політики, пріоритетів державного інвестування та інших заходів, які сприятимуть соціальному прогресу. Відповідно до результатів аналізу індексу соціального розвитку визначено пріоритетні напрями державної соціальної та екологічної політики.

Ключові слова: соціальний розвиток, індекс соціального розвитку, бідність, добробут населення, якість життя.

THE CURRENT STATE OF SOCIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

Social development should be a priority of the modern social policy of every state. Despite positive developments in the economic sphere of many national economies, social problems affecting the standard of living and quality of life, as well as the equal distribution of income among the population, are increasingly arising. The main purpose of the study was to analyze the theoretical approaches to the understanding of social development, to investigate the state of social development in Ukraine and to propose priority directions of state social policy that will contribute to social progress. A key indicator that helps to adequately assess the level of a country's social development is the Social Development Index. The index helps governments decide on the main directions of social policy, public investment priorities, and other measures that will contribute to social progress. Over the past ten years, Ukraine has significantly improved its performance in terms of economic inclusion (discrimination against minorities, opportunities to influence political decisions based on gender, social group, and socioeconomic status) and in the category of access to information and communications (access to online services, Internet, media censorship, and availability of cell phones among the population). Ukraine received the worst results in the study of personal safety and health indicators. Such low scores are negatively influenced by the conflict in eastern Ukraine and the COVID-19 pandemic. However, despite the COVID-19 pandemic, Ukraine has improved its performance in the international ranking, but there are still many problematic areas that should be addressed and the direction of state influence on them should be improved. According to the results of the analysis of the social development index, priority areas of state social policy were identified, among them: combating child poverty, ending the conflict in eastern Ukraine, improving access to quality medical services and effectively combating the pandemic, effective environmental policies to combat pollution, combating corruption, inclusive growth and development policies should be the key focus of modern economic development.

Keywords: social development, social development index, poverty, human wellbeing, quality of life.

JEL classification: O10, I32, L15

Постановка проблеми. У сучасних нестабільних умовах господарювання, викликаних глобальною пандемією COVID-19, продумана соціальна політика сприяє відновленню і розвитку соціальної сфери національного господарства, створенню сприятливих умов для життя населення, забезпеченню задоволення їхніх матеріальних, культурних і духовних потреб. Результатом ефективної соціальної політики є соціальний розвиток суспільства, що сприятиме змінам у соціальній сфері, які відповідатимуть основним глобальним показникам якості та рівня життя населення. Соціальний розвиток будь-якої країни має виняткове значення з позиції стратегії довгострокового суспільного поступу. Розбалансування соціально-економічного розвитку зазвичай характеризується прискореним зростанням економічного складника, при цьому відбувається зниження якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню основних проблем та пріоритетів сучасного соціального розвитку присвятили свої наукові доробки

чимало вітчизняних учених, серед яких – С. Бандур, Б. Данилишин, Т. Заяць, Е. Лібанова, Є. Мартякова та багато інших. Теоретико-методологічні засади формування та вдосконалення вітчизняної соціальної політики представлені у працях провідних учених: М. Вдовиченко, О. Грішної, М. Долішнього, Л. Качан, О. Кочерги, Г. Лопушняка, У. Садової та ін. Велику увагу вдосконаленню підходів до соціального розвитку та переходу до інклюзивного розвитку національних економік приділили такі міжнародні організації, як ООН, Світовий банк, Міжнародний інститут суспільствознавства. Проте сучасні негативні тенденції, спричинені пандемією та неефективною соціальною політикою, актуалізували гостру необхідність удосконалення наявних науково-методологічних та прикладних засад реалізації соціальної політики як головного інструменту зростання соціального розвитку країни.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних підходів до розуміння соціального розвитку, аналізі сучасного стану соціального розвитку України

та запропонованні пріоритетних напрямів державної соціальної політики, що сприятимуть соціальному прогресу.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на позитивні зрушення в економічній сфері багатьох національних економік, усе частіше з'являються соціальні проблеми у суспільстві, що впливають на рівень та якість життя людей, а також на рівномірний розподіл доходів серед населення. Недотримання принципів соціальної справедливості в розподілі доходів призводить до надмірної їх диференціації і концентрації в окремих групах населення, що породжує нерівність і стає серйозною проблемою розвитку соціально-економічної системи країни загалом.

Сьогодні спостерігається значне зростання рівня нерівності не лише в окремих країнах, а й на глобальному рівні. Основним показником, за допомогою якого оцінюють нерівність розподілу доходів серед населення, є коефіцієнт Джині. Він широко використовується для вимірювання нерівності доходів, головним чином, через його інтуїтивну геометричну інтерпретацію. Індекс Джині є функцією

$$G : R^n \rightarrow [0, 1],$$

яка приписує кожному невід'ємному вектору доходу реальне число від 0 до 1, що описує рівень нерівності суспільства. Нульове значення коефіцієнта Джині виражає ідеальну рівність у суспільстві, де всі значення однакові. Якщо значення коефіцієнта дорівнює 1, це говорить про максимальну нерівність між значеннями, тобто у суспільстві всі доходи зосереджено в одних руках.

Так, індекс Джині у країнах Європейського Союзу в 2019 р. становив 30,7%, і з кожним роком цей показник зростає, що свідчить про поглиблення нерівності у розподілі доходів у загальнопланетарних масштабах. Нерівність у розподілі доходів також сильно відрізняється за регіонами у світі. Індекс Джині є найнижчим у Європі і найвищим у країнах Південної Америки (Бразилія – 53,4%, Колумбія – 51,3%) та Африки (ПАР – 63%, Намібія – 59,1%). Якщо ж узяти, наприклад, країни Європейського Союзу, то найвищий рівень нерівності у 2020 р. виявлений у Болгарії (40%) та Литві (35,1%), а найнижчий – у Словаччині (20,9%), Ісландії (23,25%) та Норвегії (25,3%). В Україні індекс Джині є одним із найнижчих у світі і становить 25,4% [1].

Тому ключовим напрямом розвитку сучасної економіки повинна стати політика інклюзивного зростання та розвитку, яка б дала можливість подолати економічну нерівність та її негативний вплив на добробут і якість життя населення. Інклюзивність є досить новою ідеєю щодо економіки та її розвитку, що сприяє соціальному розвитку країни. Інклюзивне зростання у сучасному світі сприймається з погляду справедливості й розглядається як таке, що сприяє справедливому розподілу зростання, тобто вигоди від зростання мають бути рівномірно розподілені між усіма членами суспільства.

Соціальний розвиток розглядають як забезпечення сталого зростання якості життєдіяльності населення на основі зміцнення його життєвого потенціалу, збільшення реальних доходів та розширення сфери продуктивної зайнятості. Це визначення формує цілісне уявлення про соціальний розвиток як необхідну умову комплексного розвитку. Основні підходи до розуміння сутності поняття «соціальний розвиток» зображено на рис. 1.

Для оцінки соціального прогресу країни найчастіше використовують Індекс соціального розвитку, що є комплексним показником міжнародного дослідницького проекту Social Progress Imperative, що був розроблений під керівництвом Майкла Портера. Цей показник дає змогу оцінити досягнення країни в суспільному добробуті і рівень соціального прогресу. Автори дослідження стверджують, що часто рівень соціального розвитку аналізують на основі показників економічного розвитку, що є необхідною умовою, проте недостатньою для соціального прогресу країни. Тому під час розрахунку індексу соціального розвитку не беруться до уваги показники економічного розвитку країн світу, такі як ВВП чи ВНД. Оцінюючи досягнення у соціальній сфері окремо від економічних показників, можна більш точно дослідити взаємозв'язок між економічним і соціальним розвитком.

Основними принципами розрахунку індексу соціального розвитку є [4, с. 2]:

1. Виключно соціальні та екологічні індикатори. Метою індексу є безпосередньо вимірювати соціальний прогрес, а не використовувати економічні показники чи результати. Виключивши економічні показники, вперше можна ретельно та систематично проаналізувати взаємозв'язок між економічним роз-

п/н	Вчений	Трактування
1	Міжнародний інститут суспільствознавства [2]	Процес розвитку, у центрі якого стоїть людина і який має вирішальне значення для всебічного розвитку суспільства, включаючи стійке економічне зростання
2	Світовий банк [3]	Зосередженість на подоланні довготривалих бар'єрів на шляху розвитку, зосередження уваги на людях, які були виключені з економічних і соціальних можливостей, а також збільшення інвестицій в інклюзивне зростання
3	Social Progress Imperative [4]	Діяльність суспільства, спрямована на задоволення основних потреб населення, створюючи міцне підґрунтя для поліпшення і підтримки життя громадян та спільнот, а також створює умови для того, щоб усі могли повністю розкрити свій потенціал
4	В.А. Скуратівський та ін. [5, с. 7]	Сукупність економічних, соціальних, політичних і духовних процесів, наслідком яких є якісні перетворення в суспільстві
5	С. Енке та Г. Арнд [6, с. 178]	Комплексний, багатомірний процес, який включає у себе глибокі зміни в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституціональній та інших сферах
6	М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк [6, с. 178]	Сукупність відповідних концепцій і реальної практики, законодавства і політики сучасної держави щодо зміцнення і підвищення соціального добробуту населення

Рис. 1. Основні підходи до трактування поняття соціального розвитку

витком (наприклад, за допомогою аналізу ВВП на душу населення) та соціальним розвитком. Попередні спроби вийти «за межі ВВП» призвели до появи відповідності між соціальними та економічними показниками, що ускладнює розмежування причин і наслідків.

2. Результати, а не вхідні дані. Основна мета дослідження – виміряти результати, які мають значення для життя реальних людей, а не вхідні дані. Наприклад, завдяки дослідженню проводиться оцінка показників здоров'я та добробуту населення країни, а не те, скільки зусиль чи фінансових ресурсів витрачено урядом країни на охорону здоров'я.

3. Цілісний і актуальний для всіх країн світу. Дослідження є цілісним вимірюванням соціального прогресу, яке охоплює багато аспектів добробуту суспільства.

4. Діяльність. Індекс соціального розвитку має на меті стати практичним інструментом, який допомагає лідерам і практикакам в уряді, бізнесі та громадянському суспільстві впроваджувати політику та програми, які сприятимуть швидшому соціальному прогресу.

Під час визначення рівня соціального розвитку країни оцінюють 53 соціальні та екологічні показники, що об'єднані у три групи (рис. 2):

– основні потреби людини: харчування, доступ до медичних послуг, забезпеченість житлом, доступ до питної води, електроенергії і санітарних послуг, а також рівень особистої безпеки;

– основи добробуту людини: доступ до базової освіти та рівень грамотності населення країни, доступ до інформації і засобів комунікації, рівень розвитку охорони здоров'я, екологічна стійкість;

– можливості для розвитку особистості: рівень особистих та громадянських свобод, забезпечення прав і можливостей людини приймати рішення і реалізовувати свій потенціал.

У 2021 р. було проаналізовано рівень соціального розвитку 168 країн, за результатами дослідження їх розділили на шість рівнів. До першого рівня увійшли 14 країн із найвищим значенням соціального про-

гресу. Так, перше місце в рейтингу зайняла Норвегія із загальним значенням індексу 92,63. Усі країни першого рівня мають дуже схожі результати аналізу, наприклад лише 3,19 бали відділяють Норвегію від Австрії, яка зайняла 14-е місце. До другого рівня увійшли країни з індексом соціального розвитку від 88,15 (Люксембург) і до 80,15 (Угорщина), а також високорозвинені країни G7, такі як Франція, Велика Британія, Італія, США. Україна ж увійшла до країн третього рівня із загальним значенням індексу соціального розвитку 75,78 і посіла 48-е місце в рейтингу. На третьому рівні лідирує Болгарія з результатом 78,81 (43-є місце). Динаміку соціального розвитку України за 10 років зображено на рис. 3.

Отже, з рис. 3 ми бачимо, що Україна за останні роки значно покращила свої позиції у рейтингу, а індекс соціального розвитку від 2016 р. постійно зростає. Більш детальний аналіз у розрізі основних груп показників зображено на рис. 4.

У 2021 р. Україна значно покращила свої показники щодо інклюзивності економіки (дискримінація меншин, можливості впливати на політичні рішення залежно від статі, соціальної групи та соціально-економічного становища), а також у категорії доступу до інформації та комунікацій (доступ до онлайн-послуг, Інтернету, цензура ЗМІ та наявність мобільних телефонів у населення) порівняно з 2011 р. Так, найгірші результати отримала під час дослідження показників особистої безпеки (59,96 і 112-е місце в рейтингу) та здоров'я (59,01 і 94-е місце в рейтингу). На нашу думку, на такі низькі показники мають негативний вплив конфлікт на Сході України та пандемія COVID-19. Проте займає провідні позиції щодо доступу до електроенергії (100 і 1-е місце в рейтингу), гендерного паритету у вищій освіті (0,01 і 1-е місце в рейтингу), жінки без освіти (0,00 і 1-е місце в рейтингу), а також жінки з вищою освітою (0,79 і 11-е місце в рейтингу).

Індекс соціального розвитку має також велике значення для аналізу динаміки досягнення цілей сталого розвитку, що були задекларовані у документі Саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний

Рис. 2. Структура системи показників під час визначення індексу соціального розвитку країни [4, с. 3]

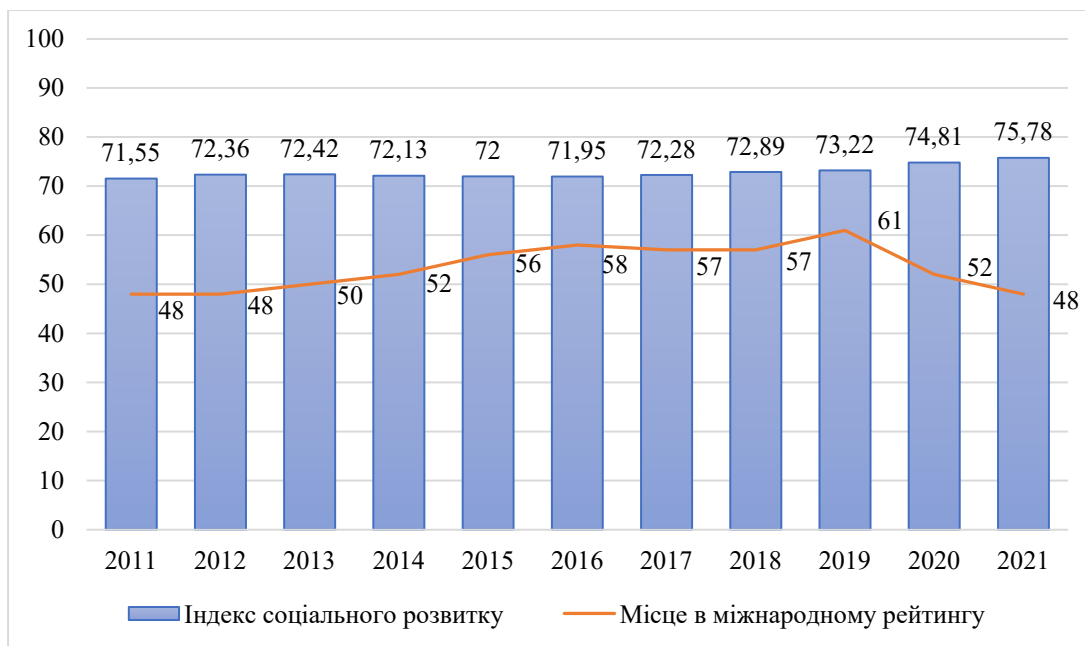

Рис. 3. Динаміка соціального розвитку України і позиції у рейтингу протягом 2011–2021 рр.

Джерело: складено на основі даних офіційного сайту Social progress imperative

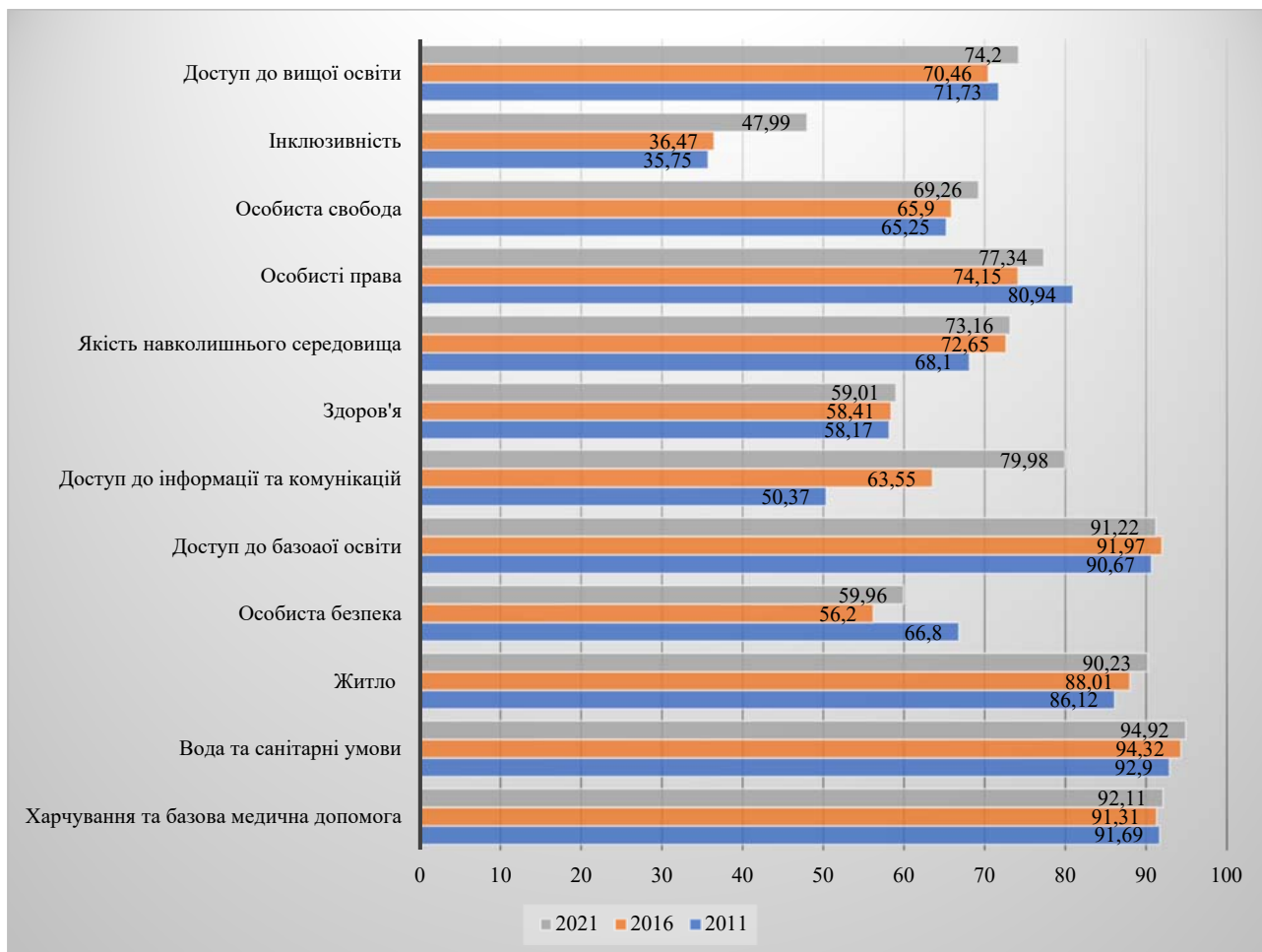

Рис. 4. Тенденція зміни основних груп показників індексу соціального розвитку України за 2011, 2016 та 2021 рр.

Джерело: складено на основі даних офіційного сайту Social progress imperative

у сфері сталого розвитку до 2030 року» на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Цілі сталого розвитку спрямовані на ліквідацію бідності та забезпечення сталого та інклюзивного глобального розвитку. Вимірюючи соціальний та екологічний розвиток країн, уряди отримують цінну інформацію щодо основних напрямів своєї роботи, пріоритетів державного інвестування та соціальної політики.

Висновки. Аналіз рівня життя та добробуту населення через вимірювання економічних показників усе більше піддається критиці у сучасному міжнародному науковому середовищі, адже зростання доходів впливає на підвищення рівня життя, проте не є його визначальним чинником. Усе частіше можна побачити значний соціальний розвиток у країнах із середніми показниками рівня доходів та значенням ВВП на душу населення. Якщо ж порівнювати соціальний розвиток і економічний розвиток в Україні, то за рівнем соціального розвитку вона знаходиться на 48-му місці, а рівнем ВВП на душу населення – на 82-му місці зі значенням 12 377 доларів США на душу населення. Незважаючи на пандемію COVID-19, Україна поліпшила свої показники в міжнародному рейтингу, але є ще чимало проблемних сфер, на які варто звернути увагу й удосконалити напрями державного впливу на них. На нашу думку, пріоритетними напрямами державної соціальної та екологічної політики повинні стати:

– боротьба з бідністю дітей, адже в Україні найвищий рівень бідності притаманний багатодітним сім'ям і становить 81,2% за абсолютним критерієм (сукупні еквівалентні витрати на дитину менші фактичного прожиткового мінімуму на особу), а найбільше від монетарної бідності потерпають діти до трьох років;

– завершення конфлікту на Сході України, результатом якого є не лише різке підвищення рівня бідності серед населення зони конфлікту, а й утрата відчуття особистої безпеки серед населення;

– поліпшення доступу до якісних медичних послуг та ефективна боротьба з пандемією, адже за результатами оцінки Україна знаходиться на 80-му місці за очікуваною тривалістю життя після 60 років і на 157-му місці за показником «передчасна смерть від неінфекційних захворювань»;

– ефективна екологічна політика боротьби із забрудненням навколишнього середовища, а особливо повітря. За оцінками UNEP та ССАС, ефективні екологічні заходи зі скорочення кількості викидів метану до 2030 р. дадуть змогу щорічно запобігати 255 тис передчасних смертей та 775 тис відвідувань лікарень;

– боротьба з корупцією, а особливо сприйняття корупції. Україна в 2020 р. відповідно до індексу сприйняття корупції, розрахованому організацією Transparency International, отримала 33 бали за 100-бальною шкалою [7]. 100 балів – найкращий теоретично можливий результат, коли корупція в державному секторі, за відчуттями експертів і представників бізнесу, сприймається як відсутня. Найгірше можливе становище зі сприйняттям тотальної корумпованості – 0 балів;

– ключовим напрямом розвитку сучасної економіки повинна стати політика інклюзивного зростання та розвитку, яка б дала можливість подолати економічну нерівність та її негативний вплив на добробут і якість життя населення, адже інклюзивний розвиток характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці і ресурсів усіх членів суспільства.

Список використаних джерел:

1. Gini index (World Bank estimate). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=map>.
2. Indices of Social Development. URL: <https://isd.iss.nl>.
3. Social Sustainability and Inclusion. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/socialsustainability/overview#1>.
4. 2021 Social Progress Index: Executive Summary. Social progress imperative. URL: <https://www.socialprogress.org/?tab=2&code=UKR>.
5. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навчальний посібник : у 2-х ч. / В.А. Скуратівський та ін. ; за заг. ред. В.А. Скуратівського, В.П. Трошинського. Київ : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.
6. Булавинець В.М. Теоретичні засади соціального розвитку та роль держави у його фінансовому забезпеченні. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2010. Вип. 13. С. 177–184.
7. Global corruption barometer – pacific 2021. URL: <https://www.transparency.org/en/>.
8. Social progress imperative. URL: <https://www.socialprogress.org/?tab=2&code=UKR>.

References:

1. Gini index (World Bank estimate). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=map> (accessed 25 November 2021).
2. Indices of Social Development. Available at: <https://isd.iss.nl> (accessed 25 November 2021).
3. Social Sustainability and Inclusion. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/socialsustainability/overview#1> (accessed 25 November 2021).
4. 2021 Social Progress Index: Executive Summary. Social progress imperative. Available at: <https://www.socialprogress.org/?tab=2&code=UKR> (accessed 25 November 2021).
5. Skurativskiy V.A., Troshchynskiy V.P., Sytnyk P.K. ta in. (2009) Upravlinnia sotsialnym i humanitarnym rozvytkom [Management of social and humanitarian development]. Kyiv: NADU. (in Ukraine)
6. Bulavynets V.M. (2010) Teoretychni zasady sotsialnoho rozvytku ta rol derzhavy u yoho finansovomu zabezpechenni [Theoretical principles of social development and the role of the state in its financial support]. *Naukovi zapysky. Seriya «Ekonomika»*, vol. 13, pp. 177–184.
7. Global corruption barometer – pacific 2021. Available at: <https://www.transparency.org/en/> (accessed 25 November 2021).
8. Social progress imperative. Available at: <https://www.socialprogress.org/?tab=2&code=UKR> (accessed 25 November 2021).